

ՔՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ

Աշխարհաբարի ֆերականութիւն մը ի՞նչ սկզբունքներու վրայ պէտք է հիմնուի. — Լեզուի էությունը. — ներկու կուսակցութիւնները ի մպաստ Ե. և Դ. դարու հայերէսներու:

Երախտը տարւոյն մէջ շօշափեցինք Աշխարհաբարի մի քանի խնդիրներ. ներկայովս հիմ պիտի դնենք կանոնաւոր և մանրամասն ուսումնասիրութեան մը, Աշխարհաբարի վերջնական ձեւը փնտնելով: Բաւական չէ վայելուչ հայերէն մը գրել. գործնականով միայն ստացուած վարժութիւնը՝ կը սքողէ, ներողամիտ ժպտի տակ, բազմաթիւ անկանոնութիւններ, հակասութիւններ: Ամէն տեսակ ձեւ մուտ գործած է ներկայ աշխարհաբարի մէջ. ոչինչ այլ եւս արտասովոր կը հնչէ. երբ անկանոնութիւնը սովորութիւն մը կը դառնայ, մարդը կը համոզուի այնուհետեւ թէ կարգապահութեան մէջ կը գտնուի: Հայ գրիչներէն շատեր՝ անփոյթ պատեհականներ են (opportuniste) լեզուի մէջ. քաղաքականութիւն մը՝ որով կը կարծեն մեղադրանքէ ազատ մնալ, և իրաւունք ստանալ հակասութիւններ գործելու: Մարդու մը առաջին լեզուի ուսուցիչն իր մայրն է. առանց անոր՝ կարելի պիտի ըլլար երբեք չմոլորիլ աշխարհաբարի քերականական ձեւերու լարերը ինքնուրույն մէջ: Իրագոյտէ մը կը պահանջուի ոչ միայն ուղիղ գրել, այլ գիտակցութիւնն ունենալ այն պատճառներուն՝ որով ուղիղ կը գրէ. ասով կը ստացուի այն վստահութիւնը, այն տիրական կերպը՝ լեզուի մէջ, որ նորագոյն փայլ մ'է գրական գեղեցկութեանց:

Ի՞նչ սկզբունքներէ պէտք է առաջնորդուի աշխարհաբար: Ի՞նչ հիմքերու վրայ պէտք է կառուցուի ան: Ի՞նչ կաղապարի մէջ պէտք է ձուլուին իր կանոնները: Ա-

հաւաստիկ ամենէն էական և քննելի կէտերը:

Ա. — Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ լեզուի եռարիւնը: Լեզուն՝ գործիք մ'է գաղափարները բացատրելու: Իրեւն գործիք, երբեք չի կրնար աւելի կարեւորութիւն ունենալ քան մտածումը՝ զոր պիտի մարմնացնէ: Ճամբան կարող չէ գերազանց ըլլալ քան իր նպատակը, և զգեստը՝ քան անձը: Ո՛րքան ուրեմն կը սխալին անոնք որ լեզուին կը զոհեն գաղափարները, կամ առնոց յատկութիւններէն մի քանին: Գաղափարներ բացատրել, ահաւաստիկ անոր նպատակը, պաշտօնը, գոյութեան պատճառը: Լեզուի եռարիւն ի նկատի առնելով, կ'ունենանք սա առաջին սկզբունքը

1. Գաղափարները ամբողջապէս, որոշակի, և յստակ կերպով բացատրելը առաջին պարտականութիւնն է լեզուին. այս պատճառը՝ լեզուական խեղիւրներու մէջ՝ պիտի և գերագոր նկատուի քան ուրիշ ո՛ր և է պատճառ:

2. Եւս որ տերն է այդ գործիքին իրաւունք ունի զայն վերածելու այն ձեռքի՝ որով աւելի լաւ կը ծառայի իր դիտումներուն:

3. Բայց լեզուին տերը անհատ մը չէ, այլ միշտ հասարական մարմին մը, ցեղ մը, ազգ մը, զաւառ մը, ձեռնարար նաեւ ո՛ր և է փոփոխում երբեք անուստականութիւն յատուց պիտի չգոյ:

Բ. — Ազգային լեզու. — Լեզուն այսպէս է ընդհանուր կերպով մտածուած: Սակայն այն լեզուն որ հասարակաց էր մարդկութեան, ճիւղաւորուեցաւ վերջնոյս նման: Չայնական այն պայմանագրական նշանները, որ համագործ էին գաղափարներու, հետզհետէ յիշողութեանց մէջ սկսան ազատանալ, շփոթուիլ, կերպարանափոխուիլ, կամ մարդկութեան աճամբոր անկարելի եղաւ հասարակաց համաձայնութիւն մը գոյացուիլ: Այսպէս ամէն ազգ իր լեզուն ունեցաւ:

Լեզուն՝ Ազգայնութեան հետ կապուելով ստացաւ նորանոր պաշտօններ, անկախ

իր իսկութենէն . ստացաւ նուիրականութիւն մը , իբր հոմանիշ հայրենիքի , իբր ազգութեան նշան մը : Հետո անգամ նոյն իսկ յեզոյի մէջ միայն կ'իրականանայ ազգութեան գաղափարը : Որքան տարբեր ցեղերէ կը բաղկանայ ազգ մը , և այս ազգին անդամները որքան հեռաւոր երկիրներու մէջ կրնան ծնած ըլլալ , և սակայն մի և նոյն ժողովրդեան անդամները կը համարուին . այսպէս յաճախ ոչ եթէ ցեղաբանութիւնը կամ ծննդավայրն է , այլ յեզուն՝ որ հասարակաց կապ մը կ'ըլլայ և կը կազմէ այն մարդկային խմբերը՝ որ « ազգ » կը կոչուին :

Հետեւաբար Հոյերիկի ալ պարտականութիւնն է այնքան անհատականութիւն ունենալ ուրիշ լեզուներու նկատմամբ , որ կարող ըլլայ ազգութեան բնորոշիչ հանգամանքն ըլլալ :

Ասկից յառաջ կու գայ սա չորրորդ սկզբունքը որ

4. Հայերէնը իր ֆերականութեան և իր խոստարունիկ մէջ պէտք է լսող կարելոյն ազատ ըլլայ օտար տարրերէ , և այս յանուն ազգութեան շահերու , ոչ եթէ լեզուի հոլթեան վրայ հիմնեալ տրամաբանական պատճառներու :

Բայց ազգի մը սեփական լեզուն՝ անշատիչ որմ մը չէ , այլ միայն սահմանը ցոյց տուող ցանկ մը : Այլապէս՝ ով որ օտար ազգի մը լեզուն սովորէր և գործածէր՝ պիտի նկատուէր ազգութիւնը կորուսած : Դարձեալ լեզու մը ազգային ըլլալու համար պէտք է ոչ միայն անջատ ըլլայ ուրիշ ազգերու լեզուէն , այլ իր նախնիքներէն աւանդուած ըլլայ : Այսպէս հայ ազգը մեղեալ լեզու մը գործածելով , լատիններէն , օրինակ իմն , կարող է զանազանութիւն շրջակայ ժողովուրդներէն , բայց երբէք այդ լեզուն կարող չէ ազգային նկատուիլ իր համար : — Ուրեմն

5. Ազգի մը լեզուն է միանգամայն առանց մը , ժառանգութեան մը , նախնիքներէն հաւած . ասկից յառաջ կու գայ այն գաղափարը՝ որով լեզուն տրադիցիոնալ մը կը նկատուի ,

Բայց լեզուն ամէն դարու մէջ տարբեր կերպարանք մ'ունեցած է : Ո՞րը պէտք է հայերէնի համար այդ կերպարանքներէն : Այս մասին երկու հակառակ կուսակցութիւն կայ . մենք , անկողմնակալ կերպով , անոնց փաստերը կը ներկայացնենք . Գրադարանները , Ե . դարու լեզուն կ'ուզեն ընդունիլ , մեկնելով ներկայ աշխարհաբանէն և հետզհետէ անգգալի կերպով դէպ ի գրաբարը մօտենալով , այսինքն , լեզուի պատմութիւնը՝ հակառակ կերպով կրկնելով , իբրեւ ուղեւոր մը որ երկայն ճանապարհէն ետ կը դառնայ հոն՝ ուսկից մեկնած էր . ահա թէ ինչ փաստերու վրայ կը հիմնուին .

1. Լեզուն միշտ կը փոփոխուի . այսօրուան հայերէնը անհասկանալի պիտի ըլլայ ապագային . փոխանակ ամէն դար առանձին քերականութիւն մ'ունենալու , լատագոյն չէ՞ ամենէն կատարեալ , գրական յուշարձաններով նուիրագործուած , Ե . դարու հայերէնը հասարակաց կեդրոն մ'ընել ամէն դարերու սերունդներուն համար , և ամէն դարու Հայը՝ միայն այդ լեզուն սովորելով կարող ըլլայ հասկնալ իր ազգին ամբողջ գրականութիւնը : Այս մտածութիւնը այնքան բնական է՝ որ մինչեւ խոր տգիտութեան դարերը ամէն հայ գրիչ գրաբարը գործածած է : Հասարակաց յեզոյի դրութիւնն է այս՝ որ փոխանակ ազգերը՝ դարերը պիտի միացնէ իրարու հետ :

2. Լեզուն (տե՛ս 5 սկզբունքը) աւանդ մ'է , ազգայնութեան յատկանիշ մը : Արդ ինչ է ներկայ Աշխարհաբարի շարադրութիւնը . — ամբողջապէս թուրքերէն է : Ի՞նչ են բառերը , մանաւանդ Ռուսահայոց ջով . օտար բառեր : Արդ , շարադասութեան եղանակին մէջ է գլխաւորապէս՝ որ ազգի մը մտածութեան եղանակը կը յայտնուի . Գերականական համաձայնութիւններն ալ , նոյնպէս թրքական , ցոյց կու տան թէ Աշխարհաբարը հայերէնի երեւոյթը միայն ունի : Աշխարհաբարը Միջնադարի տիպարին կը նմանի . տաճկերէն՝ հայ գրերով , Հայկական հարազատ մտածութիւնը , ճշմարիտ հայերէնը՝ ցեղին պէս հնդեւրոպական՝

գրաբարին է. և յանգէտս, ստրկային պաշտօնի մը կը ծառայեն Աշխարհաբարեան ներքին:

3. Ոմանք միայն իրենցմէ՝ գիտակից են այս հսկման թերութեան, զոր ունի հայեւրէնի անհարազատ որդին, Աշխարհաբարը. և այս պատճառաւ ճիգ կ'ընեն յաճախ շարադասութեան մէջ գրաբարի մօտենալու. ըլլալով, — միշտ յանգէտս, — դասարաններ, որ չեն գիտոր համաձայն ըլլալ իրենք իրենց հետ:

4. Գործնականին գալով, կը տեսնենք որ նորածին ժողովուրդ մը, Յոյնը, կարող եղաւ « Պաշտօններ » ու լեզուն արթնցնել իշխողայի մէջ. և այժմ մեծ տարբերութիւն չկայ հին և նոր յունարէնի մէջ: Բնական էր այս ժողովրդեան մ'համար՝ որ աշխարհաբար աւետարանները կրակի կու տար: Եթէ նոյնքան հաստատամտութիւն ցոյց տուած ըլլային Հայեր, այժմ ո՞րքան մերձեցած պիտի ըլլային հին հայերէնին, մանաւանդ որ ասոր քերականական ձեւերու մեծամասնութիւնը արդէն աշխարհաբարի մէջ գոյութիւն ունի:

5. Հնդկաստանի Հայերը գրաբարը կը գործածեն, համեստ գրաբար մը, ի հարկէ, որ սակայն ցոյց կու տայ թէ ճշմարիտ հայերեքը գործածելը անկարելի չէ: Տարօրինակն այն է որ ցաւ կը յայտնուի Եւրոպայի այն գաղութներուն վրայ՝ որ հայերէնը կորուսած են, մինչ ամբողջ ազգութիւնն արդէն զուրկ է իր ճշմարիտ լեզուէն:

Հակառակ կուսակցութիւն մը հայերէնը կ'ուզէ ընդունիլ այն վերջին ձեւով, որով ժամանակը իրեն յանձնած է զայն. կրնայ աւանդը տօգունած, մաշած ըլլալ, բայց միշտ աւանդ մ'է. գեղարուեստական յանցանք մը չէ՞ հին նկարի մը, նոր երեսցնելու համար կրկին գոյներ տալ: Պէտք է վերջին ձեւը ընդունիլ, կ'ըսեն, 1. այն պատճառաւ՝ որ իրերու ընթացքը այդ ձեւը կ'աւանդէ մեզ, և չկայ աւելի զորաւոր պատճառ մը՝ ուրիշ կերպով գործելու, ինչո՞ւ օրինակ, ի. դարու հայերէնին

տեղ՝ Ե. դարու հայերէնը պիտի գործածենք. միթէ Ե. դարու հայերէնն եւս իր կարգին աղաւաղումը չէ՞ հնագոյն ու թերեւս ճոխագոյն հայերէնի մը՝ Տիգրանեւրէ խօսուած. Պատմութիւնը ցոյց կու տայ որ լեզուն միշտ պիտի կերպարանափոխուի. ուստի հնագոյն շրջանի մը լեզուն ինչպէս Անցեալին մէջ, Ապագային մէջ ալ կարող պիտի չըլլայ հաստատուն մնալ. ինչո՞ւ ի զուր ժամանակի հեղեղային ոյժին դէմ մաքառիլ. ինչո՞ւ կանգնել շէնք մը երբ փորձով տեսնուած է թէ ան պիտի ընկնայ: 3. 'որ դար, 'որ կանք, ընկերական նոր հանգամանքներ կը ծնան ին քացատրութիւններ կազմուած այնպիսի ձեւով՝ որ կարելի չէ զանոնք հին լեզուին մէջ ազուցանել. նոր պարագայներ՝ բառերուն կու տան նորանոր նշանակութիւններ՝ որ երբեմն նոյն իսկ կը հակասեն հնոյն: Այդ լեզուական նորութիւնները մերժել՝ ուրիշ բան չէ բայց մեղաշնչել լեզուի Աստուծոյ սկզբունքին դէմ, — գաղափարներու յստակ բացատրութիւնը: Քաղաքակիրթ բոլոր ազգերու օրինակը մեզ ցոյց կու տայ թէ լեզուի մը վերջին ձեւն ընդունիլն է իմաստնագոյն վարժուելը լեզուի մէջ. Միջին դարու մէջ Եւրոպայի բոլոր ազգերը յատկենքի գրականութեան ընդհանուր լեզուն ընելու դարաւոր փորձեր ըրին. յետոյ սակայն իւրաքանչիւր ազգ դիմեց իր ժողովրդական բարբառին, և անոր մէջ գտաւ իր գաղափարները յայտնելու լաւագոյն գործիքը:

Ամէն դար իր հոգին ունի, որ լեզուին մէջ եւս կը բնակի. այդ լեզուն անհրաժեշտ է արհեստագիտական գործերուն տալու համար այն կենդանութիւնն և թարմութիւնը, որ պիտի օգնէ անոնց տեսականութեան:

6. Հնագոյն շրջանի մը հայերէնին վերածելու համար մեր ներկայ լեզուն հարկաւոր են երկարամեայ ջանքեր. արդիւնքը սակայն արժանաւոր վարձատրութիւնը պիտի չըլլայ աշխատանքին, եթէ երբեք սա յաջողի նպատակին հասնիլ. Ե. դարու գրականութիւնը, օրինակ իմն, այն.

քան ճոխ և ընդարձակ չէ, որքան յուսականը, որքան հռովմէականը, զոր Միլին դարու Եւրոպացիք յարուցանել կը ջանային, և երկարամիայ ջանից հետեւանքը պիտի ըլլայ միայն՝ մի քանի երկասիրութեանց լեզուն հասկանալի դարձնել:

7. Բայց շնորհուի որ գրականութեան մէջ կարենայ վերատնի հին հայերէնն արթննալ, բայց երբէք ժողովրդեան մէջ. և ինչպէս սա՞ լք. դարուն լեզուն կարող չեղաւ պահել, ապաքային եւս, ինչպէս ըսինք, պիտի չկարենայ: Ասով խրամ մը պիտի բացուի գրական և ժողովրդական լեզուի մէջ և զրագէտները կարող պիտի չըլլան օգտակար ըլլալ ժողովրդեան: Երեւակայեցէք կատակերգութիւն մը՝ ուր տէրը տարբեր լեզուով խօսի, և ծառային՝ տարբեր: Գրագէտներն ալ ազնուական ծառայութիւն մ'ունին մատուցանելիք՝ իրենց ազգին:

8. Հին լեզուին մտնեակալու համար՝ պետութիւն մը, ինչպէս յունականը, կարող է այնպիսի միջոցներ ձեռք առնուլ, որ ամենուրեք միանգամայն զարգանայ անոր ուսումը: Բայց վայրաժատին և կրթական ամենէն կարեւոր միջոցներէն զուրկ ժողովուրդ մը, որ իր խօսածն եւս կը կորսնցնէ, ինչպէս կարող է դիմել դէպ ի այն կէտը, ուր պիտի խօսակցի իր նախնեաց հետ: Որքան ջանքեր և նիւթական միջոցներ հարկաւոր են ի դարէն մինչեւ Ե դար եղած անջրպետին վրայ՝ հսկայական կամօրժ մը ձգելու համար, Նախնեաց լեզուն, « ճշմարիտ հայերէնն » արթնցնելը՝ գովելի զգացում մ'է բայց ո՛չ կարելի, որովհետեւ կը հակառակի Պատմաբան, և ... ո՛չ միայն յեզուի Պատմութեան, Զափազանց զոհ պէտք է մնանք եթէ արդի հայերէնը կարենանք անշէջ պահել. իսկ քայլ մ'ընել աւելի յառաջ՝ ժամանակագրական սխալ մ'է:

Որո՞նք պէտք է հետեւիլ, վճիռը տալէ առաջ պէտք է դիտել՝ որ դարերը միայն չեն նորանոր լեզուներ ստեղծող, այլ նաեւ զատաններ և ընկերական շատակարգները.

այսինքն ամէն անջատիչ որմ, ժամանակագրական, աշխարհագրական կամ նոյն իսկ շարաշախտ՝ առանձին լեզուներ կը ստեղծէ: Դատարարացային լեզուի խնդիրը, միշտ մոռցուած, ցոյց պիտի տայ մեզի երկու դրութեանց սխալները:

Բ. ԱՆՁԵՒԱՑԵԱՑ ՕՐԻՆԱԿԸ

Առ Մեծապ. Տորթոր ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

Ձեր պատուական թղթակցութեան մէջ — Գրպիկարի վրայ խօսող — փաստերու կը փափագէք ի նպաստ Անձեւացեաց օրինակի գերազանցութեան, և տեղեկութիւններու՝ անոր այժմ ո՛ր գտնուելուն նկատմամբ:

Եղիշէի Անձեւացեաց օրինակը առաջին անգամ տեսած է Խորէն Նուրպի ի Բարեղ, Ուր Զատուայր անունով մարդու մը ձեռք. Նարպէյ կը հրատարակէ Եղիշէն, վերոյիշեալ ձեռագիրը բնագիր ընտրելով, 1861ին, ի Թէոդոսիա. Գաբրիէլ արքեպ. Այվազովսքի, 1879ին, և Խ. Յովհաննիսեան 1892ին կը տպագրեն զԵղիշէ « ըստ Անձեւացեաց օրինակի »: Բագմովեպը, 1897ին (էջ 46) իր Ստրանեղակի հարցումներուն հետ կ'ուղղէ նաեւ հետեւեալը. որո՞ւ քով պահուած է այժմ Եղիշէի համբաւոր ձեռագիրը: Հարցումը՝ անպատասխանի կը մնայ, և ձեռագրին անյայտացումը՝ խորհրդաւոր: Միայն 1905ին, Եղիշի ուսումնասիրողը, կը մերժէ հրատարակչին այն գաղափարը՝ Թէ Անձեւացեաց օրինակը է կամ Բ դարու գրած ըլլայ, քանի որ Աստմ Անձեւացի (տե՛ս Զամ. չեան Բ էջ 719, և այլն) Ժ դարու անձ է. կը մերժէ նաեւ այն գաղափարը՝ Թէ Անձեւացեաց օրինակը Լաւագոյնն ըլլայ, վասն զի, օրինակ իմն, (Տես Հանդես Աւստրայ, 1905, Թիւ 10—11 էջ 334) հոն ուր Անձեւացեաց օրինակը « պնդադեպական արձակի » կ'ըսէ, Գաբրիէլ Սարկաւագի ձեռագիրը ունի « պնդով դեպական արձակաց »: « քան զմարդկային շնորհիւ լեզվեզուստ պարարանք » կ'ըսէ Անձեւացին, մինչ

Գարեգ. Սարկաւազի օրինակը, լաւ եւս, « քան զմտադրկային քնտրիւնս տեղը վագեայ ընթանայ »: Ահա, համառօտիւ, Անձեւացեաց օրինակի պատմութիւնը: Անգղիոյ մատենադարաններուն մէջ կը գտնուի այժմ, թերեւ, Սըր Չառուայթի ձեռագիրը: Այս մասին ստոյգ տեղեկութիւն մը չունինք: Գալով իր գերազանցութեան, հիմնուած է ան, զլիւսաւորապէս իր ձեռքիւ վրայ, որովհետեւ Եղիշէի ձեռագիրները այնքան մեծ տարբերութիւններ չեն ներկայացնել որ այս կէտը կարելի ըլլայ իրեն ածխախուտ հիւ գործածել: Միւս կողմէն Ե. Ռ. կարծիքը այնքան հաւանական չերեւիր և ոչ ալ օրինակները (Հանդէս, 1905, թիւ 10-11) այնքան համոզիչ. թողով այն տաքսերութիւնները, որոնք հաւասար պատճառ ունին գոյութեան, առնունք « ընդվզեալ սպարաւեր »: Ինչո՞ւ քան զայս լաւագոյն համարել « տեղը վագեայ ընթանայ »: միթէ աւելի բնական չ'է որ օրինակող մը իր մեկնութեանց մէջ աւելի պարզութեան իրմէ. նա դժուարին ընթերցուած մը հանդիպած պահուն՝ իր սովորական բառերը « վագել, ընթանալ » կը կարծէ գտնել այնտեղ. անհաւանական է որ իր դիմաց՝ այս բառերն ունեցած ըլլայ, և ինքը, սխալ ընթերցմամբ, դէպ ի վեր բարձրանալով, յաջողութեամբ, « ընդվզել, ապարթանել » կարողացած ըլլայ: Չիւր ստուգաբանութիւնը՝ յաջողագոյնը կ'երեւայ և նոր փաստ մ'է ի նպաստ Անձեւացեաց օրինակի:

ԽՐ.

Գ. ԹԱԳ և ՆԵՂԵԼ Խաներու Եւանգելիստներ:

Առ Մեծարդոյ 4. ՆԱՀԱԳՏԵԱՆ

Այս անգամ Չիւր Ուղղագրութիւնները կարելորդ փոփոխութիւններ կը բերեն թուականի ամենէն աւելի սիրուած ու նուիրական դարձած մէկ էջին. Չիւրացայ պատեղագիր: Սակայն « Թագ արքունի »-ի մասին Չիւր յայտնած կարծիքը, որքան ալ զիտաւոր դիտողութեանց վրայ հիմնուած ըլլայ, դեռ անսպաւհով է: Եւ ուղեք « Թագ »

բառին Գիւնոյ նշանակութիւն տալ. եթէ այդպէս, պատմիչը պէտք չէր « Զոր Թագ տրեամբ շաղախել » ըսել, այլ « Ընդ արեան խառնել »: շաղախել բառը, որքան գիտեմ, կը գործածուի հնդկի մը՝ հաստատուն մարմին մ'արատաւորելը նշանակելու համար. այսպէս կ'ըսենք Չեռքեր՝ արեամբ շաղախուած, և այլն:

Գալով « Չիւր » հնդկ թառին՝ կը յիշեցնէ Neco (սպանանեմ) և Nēx (գիւկոյա) բառերը. բայց ուրիշ դիպում մը չենք գտնել ուր զի համապատասխան. (տես Հիւպլաննի Armenianische Grammatik, Ա, էջ 326, և այլն): Նեխ-իւ բառը վերաբերութիւն մը չունի նախորդներուն հետ:

Չիւր այն ուղղագրութիւնց, որոնց համեմատ « Եթէ առ Արշակ » պէտք է ըլլայ « Երթ առ Արշակ » իսկ « Առ Արշակ »ը՝ « Առ, Արշակ » շատ հաւանական կ'երեւի. միայն զանց ըրած էք յիշատակել Բուզանդի մէկ վկայութիւնը՝ որ այնքան նպաստաւոր է Չիւր կարծեաց. « Այսչափ ժամանակը են զի Արշակ տըն նոցա ի նոցանէ կորուսեալ է... և նոցա առ գութն համարէին՝ թէ ի գլուխ նոցա նա իրեն Թագաւոր կայցէ և կամ ընդ նոսա արդեօք ի մէջ գնդին կայցէ ի գլուխ ճակատուն պատերազմին, և նորա առ նմա առնիցեն պաշտօն յանդիման նոցա »:

ՄԻՆԸ

Դ. ՄԻԽԹԱՐ Խաչի ստուգաբանութիւնը:

Առ Մեծապատիւ Ուսուցչ. Ե. ՏԵՁԱ

Ընդունած ենք Չիւր յօդուածը Միւրաբ բառի մասին: Չիւր ակնարկած գիտնականին կարծիքը յիշուի հանճարեղ է, բայց ոչ համոզիչ: Փետրուարի Բագմալիկին մէջ պիտի ընծայենք հայ ընթերցողներուն Չիւր գրութիւնը: Միայն ուրիշ ենթադրութիւն մը պիտի առաջարկէի Չիւր ուղղագրութեան: Ոչ մէկ վերաբերութիւն չունին արդեօք Միւրաբի և Մարդ-աւեր բառերը. կարելի չէ հասարակաց արմատ մը ենթադրել

Մտիւրի ձեռով, որ առաջնոյն մէջ՝ ու կը կորսնցնէ, երկրորդին մէջ կը թողու որ ի մեղմանայ ք-ի հանդիպած ժամանակ . միւս կողմէն ծանօթ է արդէն որ Ասեկ բայը բարդութեանց մէջ տրի կը դառնայ (Մեծ-ար-եւ, Զարդ-ար-եւ, և այլն) : Ըստ այսմ՝ Մտիւրի — Մտորանք ընկի :

Յիրաւի ինչ կ'ընեն սգաւորին . կը մտորեն հանգուցելոյն հանգիստ, արքայութիւն, մնացողին փարատումն ցաւերու և լաւագոյն օրեր : Հին ժամանակ, հաւանօրէն, այսպիսի այցելութեանց կ'ընկերէին նաեւ կրօնական արարողութիւններ, աղօթքներ — մտորանքներ կ'ընէին : — Հիւպշմանն Մտորեմը հարազատ հայերէն բառ կը համարի և կը համեմատէ լիթ. Մտրիյտի չեստ : Որքան հնութիւն ունի այս վերջին ձեւը :

Ն. ՈՅՆ

Ե. « ԱՌ ՈՅԺ ԿԱՅԱԶԻ ԱՐԱՆՑ »

Առ Մեծալորդ Զ. ՆԱՏԱՊԵՏԵԱՆ

Փարպեցի (տպ. Տիվիս, 1904, էջ 171) կը պատմէ թէ Վահան, գետէ մը անցած ժամանակ կը խաչակնքէ ինքզինք, և հրաշքով գետին անցըր այնքան կը դիւրանայ՝ որ « Տեգին ամենայն գնդին լինէր ճանապարհ անցից՝ անհոգութեամբ : Եւ լինէր այս նշան մեծ յայտնի . որ և առ ոյծ կուսածի արանց լինէր անցանել դիւրաւ ըստ կամի և ամենայն այրեւծիոյն » :

Ընդգծեալ բառերը դուք ուղղագրեցիք « Անոյժ կոնացի արանց » (Բագմապէս, 1906 մայիս) :

Տիրոյեան Հ. Ա. ընդհակառակն առաջարկեց ընթերցու . « Անոյժ քաւաճի արանց լինէր անցանել » (Բագմ. 1906 մայիս) :

Երկրորդ գրութեամբ մը Դուք դիտել տուիք որ Հ. Տիրոյեան իրաւունք կ'ունենար՝ եթէ այդ խօսքը ըստած ըլլար՝ Վահանայ գետը անցանելն առաւ, անցքին դժուարութիւնը ցոյց տալու համար, (Անոյժ

քաւաճի արանց լինէր անցանել), ո՛չ եթէ ամէն ինչ աւարտելէն յետոյ :

Ձեր ուղղագրութեան մէջ ալ՝ համեմատութեան եզրը թերակատար կը մնայ . դիւտուի յիրաւի որ Փարպեցին կ'ըսէ. « Անոյժ կոսցաճի արանց լինէր անցանել դիւրաւ ըստ կամի (որպէս) և ամենայն այրեւծիոյն » : Ինչ է Այրեւծի բառին հակադրութիւնը . Անոյժ կոնացի՝ մարդիկ . բայց դա՛ քաւ, ո՞րոք բառերուն է. Հեծեալին կը համապատասխանէ՝ հակադրութեանց բառգրքին մէջ, Հեծեալի : Արդ, որպէս զի Ղազար Փարպեցեոյն խօսքը ամբողջապէս տրամաբանական ըլլայ և կատարեալ հաւասարակշռութիւն հաստատուի վերոյիշեալ համեմատութեան երկու եզրերուն մէջ, պէտք է այդ աղաւաղեալ պարբերութեան մէջ անպատճառ Հեծեալի բառը գտնել :

Այդ պարբերութիւնը կարելի չէ՞ կարելաւ այսպէս .

« Եւ լինէր այս նշան մեծ յայտնի . որ և անճուղաց աճի արանց լինէր դիւրաւ անցանել ըստ կամի, (որպէս) և ամենայն այրեւծիոյն » :

Փարպեցի թերեւս այսպէս գրած ըլլայ . այլ է ինդիւր թէ դարէ դար օրինակողներու յանձնուելով, կրնայ ճամբուն վրայ այդ պարբերութիւնը՝ առած ըլլալ նաեւ այն ձեւը, որուն զինքը կը վերածէք :

Ս. Տ.

« ԱՆ Ա Հ Ի Տ »

ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԹՅԱՆԱՆ
ԱՄՈԱԹԵՐԹ

Դիւր՝ տարեկան 12 ֆրանք
Հասցէն. Rédaction de la revue
« ANAHIT »
PARIS, 17 Rue Labruyère